

Gombástól, madarastól

Pécsi Györgyi Tamási Áron-díjas

„Énlaka felett, a Firtos lova hátán, lehajtott fejjel elaludt a Gondviselés” – hány meg hány ünnepi beszéd, emlékezés idézte az ifjú Tamási Áron novellájának ezt a poétikus mondatát, meghatódva szülőföldje szeretetétől, a Gondviselés pogány–biblikus megjelenítésétől. A képes beszéd szépsége eltakarhatta azt a kiszolgáltatottságot és tehetetlenséget, amit a novella felpanaszolt: a *Tűzet vegyenek!* a szegénység kiáltása volt, azé az örült kétségbeesése, amelyik az édesanyjától tisztos végbúcsút vevő fiúval felgyújtja a temetési költségek miatt árverezésre kijelölt szülői házat. A „Lássuk, Uramisten, mire megyünk ketten...!” önpusztításának ezt a több magyar alkotásban szemléletessé tett abszurditását vajon szűkíti-e vagy kiterjeszti-e az író azáltal, hogy a Gondviselést Énlaka s nem Farkaslaka fölött, a Firtos s nem a Gordon tetején altatja el? – így is védve, óva szülőfaluját. A kérdés valamikor, évekkal vagy inkább évtizedekkel ezelőtt még elevenbe vágó lehetett. Mára már, akármelyik „Lakát” vesszük útba, de kiváltképp a szülőfalut, nagyon is ébernek, sőt szorgosnak, igyekvőnek mutatkozik s felemelt fejűnek az egykor aluvó. Bizonyosága lehet ennek az is, hogy a Tamási Áron Művelődési Egyesület a község önkormányzatának támogatásával egyetértően fogadta a Tamási Áron Közalapítvány kuratóriumának ama szándékát, miszerint ez évtől kezdve Budapest helyett az író szülőhelyén legyen az az ünnepség, amelyen a születésnapra emlékezve az alapítvány ösztöndíjasait és a Tamási Áron-díj kitüntetettjét is köszönhetik.

Ez utóbbi idejű jutalmazottja a már többféle, rangos elismerésben részesült – például a Pro Literatura- és a József Attila-díjra, nem utolsósorban az Erdélyi Magyar Irodalmáért Alapítvány Hídverő-díjára is érdemesült – Pécsi Györgyi, friss kötetének, a Kányádi Sándorról szóló kibővített monográfiájának fűlszövege szerint kritikus, szerkesztő, a Magyar Művészeti Akadémia (amelynek tagja is) Kiadójának vezetője, valamint a *Kortárs* folyóirat szerkesztője. Ugyanitt felsorolt, tanulmányokat, kritikákat, esszéket, interjúkat tartalmazó kötetei: *Olvasópróbák* (1994), *Olvasópróbák 2.* (2003), *Folytatódik* (2003), *Írások és olvasások* (2011),

MÁRKUS BÉLA (1945) a Debreceni Egyetem nyugalmazott docense. Utóbbi kötetei: *Szólamból szólamra* (2017), *Gál Sándor* (2017), *Szilágyi István* (2018).

továbbá az 1995-ban megjelent, *Tózsér Árpád* pályaképét megrajzoló könyve mellett az ugyancsak idén napvilágot látott *Honvágy egy hazáért*. A könyvészeti adatokat, hiányosan, szinte csak azért jegyeztem fel, hogy megjegyezhessem, értetlenkedve: legelső, nagy és jelentős munkája, az 1980-as évek közepe táján szerzett és a *Félmúlt* című, más szerzőkkel közös kötetben 1990-ben napvilágot látott írása hiányzik a felsorolásból. Műfaja: szociográfia. A címe *Röghöz kötötten*, de lehetne – tisztelgés Tamási Áron előtt – *Szülőföldem* is, hiszen szülőfalujáról íródott, arról a Vas és Zala megye határán fekvő Nagytilajról, ahol azóta a „rendszerváltó versek” sok hányattatást megélt költője, Nagy Gáspár nyugszik. Ennek az otthon, helyben csak Tilajnak hívott településnek megvan a maga Firtosa, „rettenetes meredek partjával” Pajtaódalnak hívják, s amikor annak idején a „szociográfus” szemügyre vette, hát bizony aludt ott is a Gondviselés, még-hozzá nagyon lehajlott fejjel, lehet, szegényében. Nem tudott mit kezdeni azzal, hogy a háború után negyven év alatt a lakosok száma nyolcszáz fővel apadt, s hogy amióta a „tijeccsét” (téeszcsét) összevonták a szomszédos Bérbaltavárral (mellesleg: Nagy Gáspár szülőfalujával), azóta „a két falu együttes erővel nyögdécsel”, „lakói hosszúra nyúló agóniát szenvednek el”, a derékhad férfijai is csak „kalisztálnak”, „mint a rossz ló”. Nehéz megszokni azt is, hogy megszűnt a lucázás, a betlehemezés, aprószenteki korbácsolás, szüreti fölvonulás, a májusfa állítása, a téli tollfosztás, „elkorcsosodott a lakodalom kultusza”. Derűre tán csak olyasféle ad okot, legalábbis a faluból elszármazottnak, amikor a nagyapjára gondol, aki miután gyanúval fogadta az ember Holdra szállását, egész éjjel szabad szemmel bámulta a Holdat, hogy aztán reggel kijelenthesse: „ő bizony elhiszi, mert látta. Nemcsak azt, hogy két ember *végiment rajta*, hanem azt is, hogy lehoztak belőle egy darabot, mert *kisebb lett*.”

Ez, ugye, a Tamási-féle furfangos beszéd. Mint amilyen a falurajz folytatásaként is felfogható, a Kortárs Szülőföldem rovatában megjelent emlékezése (2018/12), amely a „Körülbelül négyezer” címet viseli, arra utalva, az ember ennyi szag megkülönböztetésére képes, „születése után egy darabig az összes érzékszerve közül a legintenzívebben a szaglószerével fogja a környezetet”. Ahogy gyermekkorra világát, családi környezetét számba veszi, az más érzékszerve hasonló érzékenységét sejteti. A tudással együtt, hogy – állítja, s nincs okunk nem hinni – ismeri s néven tudja nevezni a madarak szinte mindegyikét, a kányától a búbosbankán és a barázdabillegetőn át a gébicsig vagy a sarlós fecskéig. Képes megkülönböztetni a vadvirágokat, növényeket, a kutyatejtől és a boglárkától a tikhúron meg a borbálfűvön át a papsajtig és a kákicsig, elboldogul aztán a gombák között is, noha néha, amikor a papa gombászni ment, megkapta, hogy „ne gyere, csak akadék vagy”. A tudás eme halmazának kipróbálására – tehetnének mókásan hozzá – alkalmas lenne egy bóklászás fenn a Gordon-tetőn. Maradva azonban a Pajtaódalnál, az emlékállítás gesztusa melengető. A papa mellett a mindenkit eltemető mama méltatása, a templomba járóé, akivel szeretett misére menni, a tömjén illatát szagolni, sajnálni ugyanakkor, hogy lány lévén, nem ministrálhat, körmenetkor nem viheti elől a keresztet.

Lehetne idézni még e megkapó emlékezésből, amely annak szellemében született, amit kedvelt szerzői egyike kapcsán így hangsúlyoz: *Meglátogatjuk a múltat*, a másikról szólva pedig mintha magáról is vallana, ekképp: „a gyermekkorban tartottuk meg a ragaszkodásunkat a paraszti világban”. Radnótira utalva írja, mintegy kritikusi ars poeticájaként: „nekem szülőhazám” az ország, de személyes köze van a szülőföldhöz, gombástól, madarastól és a tájrégióhoz is. „Elhalnak alólunk az emberléptékű Pusztakamarások, falvak, városok, ország-részek, kontinensnyi földdarabok” – panaszolja a Sütő András emlékének ajánlott „Ó Libánfalva és Hodák! Mi szép emlékek!” című esszéjében (a cím részlet Bartók Béla egyik leveléből). Más helyen Babitsot idézi: „Nem a föld maga szent, nem a föld a haza: a föld csupán lakhely, üzlet és gazdaság. Ami a földben szent: az emberek emlékei. Ez a mi hazánk, ezek a közös emlékek...”, A lelki haza, a lélek hazája, az Illyés Gyula vizionálta „haza a magasban” gondolata elválaszthatatlan az otthonosság tudatától és vágyától. Ezért állíthatta is magáról: „Az egész pályám az identitás kérdése körül mozgott” (ld. Pál-Lukács Zsófiával folytatott beszélgetés: *Helikon*, 2019/13). S írhatott – akadémiai székfoglalója alkalmából Szász László kísérelte meg összeszámolni – több száz szerzőről és több ezer műről, a kritikusi alapállása változatlan maradt. Változatlan a rendszerváltoztatás után is: a nemzetiség, a nyelvközösség megmaradásának kérdése „életben van” – a stílus, a forma változhat, az ember alapvető kérdései ugyanazok évezredek óta: „a 'közteherviselés' petőfis eszménye ma is érvényes”. „Nemcsak a nyelv tartja meg a nemzetet, de csak élő közösség tartja fenn a nyelvet” – figyelmeztet Pécsi Györgyi, aki, mert szerteágazó a munkája, méltatója szerint „egyszerre több helyen is jelen van”. Örüljünk s köszöntsük, hogy most – tán – csak itt, közöttünk s velünk.